

Kutaa lama

II. Sagantaa Siyaasaa

2.1. Kaayyoo Sagantaa Siyaasaa: Mootumaa Biyyaalessaa Jabaafi Fudhatama Qabu Ijaaruu :

Sagantaan Siyaasaa paartii badhaadhinaa kaayyoon gooroo isaa mootummaa biyyaalessaa jabaafi fudhatama qabu, madaala biyyummaa kan eeggate ijaaruudha. Ijaarsa mootummaa biyyaalessaa cimaadhan walqabatee paartiin keenya uummanni kallattiin balaa eenyummaa isaa irra gahurraa eegamee fedhiwwan misoomuu, walqixxummaafi bilisummaaf qabu akka guutamuuf kan dandeessisan dhaabbilee gurmaa'ina biyyaalessaa qaban bilisa, of danda'oofi gahumsa bu'uura godhatan ijaaruu barbaachisa jedhee amana paartiin keenya. Kanaafuu, jalqabni ijaarsa mootummaa biyyaalessaa keenya bu'uura cimaafi hinraafamne bu'uura dhaabbatummaa kan qabu akka ta'u paartiin badhaadhinaa galma isaa godhatee socho'a. paartiinbadhaadhinaa demokiraasii dhaabatummaafi aadaa uummataa irratti ijaaruun barbaachisaa akka ta'e ni hubata. Karaa biraa immoo gama fudhatamummaa mootummaa biyyaalessaatin paartiin badhaadhinaa jabina mootummaa biyyaalessaa Itiyoophiyaa ol guddisuuf heera mootummaa biyyaalessaa irratti kan ibsame hawaasa siyaasafi diinagdee tokkoo uumuuf galma taa'e milkeessuuf ni hojjeta. Kanaafuu, fudhatamummaa mootummaa biyyaalessaa kan dabalaniifi waliigaltee biyyoolessaa kanneen fidan, qunnamtii uummataa kanneen tolchaniifi araara dhugaa kan jajjabeessan tarkaanfiiwwan siyaasaa irratti xiyyeeffannoo godhatee socho'a. paartiin keenya ijaarsi mootummaa biyyaalessaa tokkummaa sabdaneessa kan mirkaneessuufi heddoomina kan calaqqisiisu ta'uu akka qabu cimsee amana.

2.2. Galmoota Sagantaa Siyaasaa

2.2.1. Mootummaa Biyyaalessaa Jabaafi fudhatama Qabu Bu'uura Jabaa irratti Ijaaruuf kan dandeessisu Waliigaltee Biyyaalessaa Uumuu:

2.2.1.1. paartiin Badhaadhinaa galmoota siyaasaa akka milkaa'an dhaabbateef keessaa paartichi xiyyeeffannoo guddaa kenneefii kan irratti hojjechaa jiru keessaa tokko dhimma waliigaltee biyyaalessaati. Tokkummaa sabdaneessummaa keenya jabeessuuf, sirna demokiraasiif haala mijatoo uumuuf, fudhatamummaa mootummaa biyyoolessaas ol guddisuuf paartiin badhaadhinaa waliigaltee biyyaalessaa gabbisuuf cimsee hojjeta.

2.2.1.2. paartiin badhaadhinaa hayyoota biyyaa gidduutti fiixummaa mul'atuufi dhimmoota bu'uura tan irrattillee osoo hinhafin waliigaltee dhabuun isaanii fayyummaa akka hintaane ni hubata. Paartiin keenya garaagarummaa yaadaa akkasumas fedhiin adda adda ta'uun uumama ta'uu ni hubata. Gargarummaan akkanaa haala demokiraatawaa ta'een hoo hogganame bu'a qabeessaafi galtee ta'uu akka danda'an ni amana. Haa ta'u malee dhimma jiraachuu biyyaafi tokkummaa sabdaneessummaa keenya gaaffii keessa galchan irratti, fudhatamummaa mootummaa biyyaalessaa kan diigan waldiddaa hammaataan garuu dhiibbaan diigumsa isaanii olaanaa akka ta'e amana. Kanaafuu, paartiin badhaadhinaa kanneen bu'uura ta'aniifi fudhatamummaa mootummaa biyyaalessaatiif murteessaa ta'an irratti waliigalteen biyyaalessaa cimaafi bal'ina qabu akka gabbatu ni hojjeta.

2.2.1.3. paartiin keenya sochiin waliigaltee biyyaalessaa gabbisuuf godhu keessatti hojiilee duursa kennee hojjetu

keessaa tokko biyya keenyaatti Boqonnaan seenaa haloofi jabbiinsaa akka cufamu gochuudha. Kana milkeessuuf filannoowwan ijaarsa araara duudhaafi hammayyaatiin fayyadamee araari akka bu'u kutannoodhan ni qabsaa'a. dhaloota boriif haloofi jibbinsa osoo hinta'in nagaa fi obbolummaa dhaalchisuuf sirna araaraa kamuu itti fayyadama.

2.2.1.4. garaagarummaa yaadaa dhipphisuudhanfi faallummaa maqsuuf paartiin keenya qorannoorratti hundaa'ee marii hawaasaafi gorsa hawaasaa itti fufinsaan taasisuun waliigalteen biyyaalessaa akka gabbatu ni hojjeta. Dhimmoota qeenxeerratti marii bal'aan akka taasifamuu gochuudhan komiiwwaan jiran sadarkaa sadarkaan hiikamaa akka deeman ciminaan hojjeta.

2.2.1.5. paartiin badhaadhinaa hawaasni siyaasaafi diinagdee tokkoo ijaarru tokkummaa sabdaneessummaa kan eeggateefi calaqqee eenyummaa hundaatu kan ta'e aadafi eenyummaa sabaa, sablammootaafi uummata ta'uu akka qabu cimsee amana. Waan ta'eef hawaasni ijaarru sabdaneessummaa kan qabuufi akka waliigalaatti eenyummaa sabdaneessaa akka ta'u lammiileenis heddoomina kan hubataniifi kan kabajan akka ta'an jabaatee ni hojjeta.

2.2.2. Sirna Demokirssaii Dhaabbatummaafi Aadaa Uummataa Irratti Hundaa'e Ijaarru

2.2.2.1. Paartiin badhaadhinaa Itiyoophiyaa badhaateefi tokkummaan sabdaneessummaa ishee mirkanaa'e demokiraasiidhan alatti dhugoomsuun hindanda'amu jedhee amana. Ida'amani fedhii uummanni misoomuu, walqixxummaafi bilisummaaf gaafatu kan guutu badhaadhina waloo ta'e akka dhufu ajandaan demokiraasii dhimma guddaadha. Paartiin keenya walabummaan uummataa kabajamuu akka qabuufi aangoon mootummaa eeyyeentaa uummataafi bakka bu'ummaa karaa filannoo demokiraatawaa ta'een qofa argamu akka ta'e cimsee amana. Demokiraasiin adeemsa bakka bu'oota uummataa filachuu irra darbee qabiyyee isaatinis walqixxummaa, bilisummaafi bakka bu'ummaan uummataa kan ittiin mirkanaa'u akka ta'uuf ni qabsaa'a. paartiin badhaadhinaa demokiraasiin barnootaan, fayyaadhan, ijaarsa bu'uuraalee misoomaatiin dabaalamee qeeqaa, falmisiisaafi uummata kalaqawaa ta'e ijaaruudhaaf gahee qaba jedhee amana. Waan ta'eef demokiraasiin ijaarru bu'uurri isaa cimaa akka ta'uufi duudhaaleen demokiraasii gabbataa ta'uurra darbee sadarkaa aadaa ta'uutti akka guddatu paartiin keenya ni hojjeta. Biyya keenyaatti sirni demokiraasii amansiisaafi itti fufinsa qabu hundaa'eera jechuuf kan dandeenyu sochiileen demokiraasii dhaabbilee amsiisaafi demokiraasii aadaa taasifatan irratti hoo dhaabbataniifi sirnichi of jabeessaa deemee sadarkaa duubatti deebi'uu hindandeenye irra hoo gahe akka ta'e paartiin keenya ni amana. Deemsi demokiraasii duubatti hindeebine kun waggoota baayyee fudhachuu kan danda'uufi qormaatileedhanis kan guutame bu'aa bahii kan qabu ta'uu hubachuudhan paartiin keenya qabsoo hadhaawaa ni godha.

2.2.2.2. Sirni demokiraasii ijaarru mirga nama dhuunfaafi garee osoo wal hincaalchifatin kan kabachiisuufi mirgoota lamaanuu kabachiisuuf haaluma amala isaanitiin kallattii kaa'ame ni hordofa. Paartiin keenya mirgoonni nama dhuunfaafi mirgi garee adda adda bahee deemuu akka hindandeenye ni hubata. Mirga dhuunfaa bifa guutuu ta'een kabajuuf mirga gareetiifis haala walqixxee ta'een beekamtii fi xiyyeeffannoo kennuu akka barbaachisu akkasumas mirgi garee bifa guutuu ta'een akka kabajamuuf mirga nama dhuunfaas kabajuun barbaachisaa akka ta'e paartiin keenya ni amana. Kanas dhugoomsuuf paartiin keenya sirna demokiraasii dhugaafi federaalawaa ta'e jabeessuuf cimee ni qabsaa'a. paartiin keenya utubaan sirna federalawaa heddoomina keessummeessuufi tokkummaa sabdaneessuummaa cimsuu danda'uusaati jedhee amana. Kana waan ta'eefis sabaaf, sablammiifi uumatootaaf beekamtii kan kenneefi sirna federalawaa ijaaruudhan Itiyoophiyaan biyya mirgi sabaa, sablammiifi uummatootaa itti kabajamu , biyya dhugumatti sabdaneessa taate akka taatuuf ni hojjeta. Akkuma kana mirgoota dhuunfaatis haaluma walfakkaatuun hammattoo heera mootummaa jiruun kabachiisuun ni danda'ama jedhee amana.

2.2.2.3. Biyyoota akka Itiyoophiyaa heddoominni itti calaqqisutti sirna demokiraasii dorgommii qofa irratti xiyyeeffate osoo hinta'in madaala dorgommiifi waldeegarsa eege hojiirra oolchuun akka barbaachisu paartiin keenya ni amana. Kanaafuu, paartiin keenya waldeeggarsaafi waliigalteef xiyyeeffannoo guddaa kan kennu, qoodinasa aangoofi bakka bu'ummaa ofiin of bulchuu, bulchiinsa sirna federaalawaafi sirna bulchiinsa waliinii qindoomina olaanaa

bu'uura godhate akkasumas hawaasa lakkoofsa xiqqaa qaban mirga isaanii haala addaatiin kan kabachiisu, sirna demokiraasii hammataafi tasgabbii qabu akka ijaaramu gochuudhan sirna demokiraasii olaantummaa yaadaa irratti hundaa'e ijaaruuf ni carraaqa.

2.2.2.4. Badhaadhina mirkaneessuufi wixinee ijaarsa sirna demokiraasii dhaabbilee bilisa, walabaafi gahumsa qabaniin ala dhugoomsuu akka hindanda'amne paartiin keenya cimsee hubata. Kanaafuu, hojiileen ijaarsa demokiraasii keenya duursa ijaarsa dhaabbileef kan kennufi naannawa kanarratti kan xiyyeeffatu ta'u. kanaafuu, paartiin keenya bulchiinsa uummataa, kan demokiraasii, kan nagaan fi kan nageenyaa akkasumas qaamoleen seera kabachiisaniifi dhaabbileen haqaa akkuma amala isaanitti bilisa, walabummaafi gahumsa kan qaban akka ta'an ciminaan ni hojjeta. Hojmaata mootummaafi paartii biyya keenyaatti rakkoolee bu'uuraa walmakiinsa mul'atu itti fufinsaan furuudhaf paartiin keenya xiyyeeffannoo kennee ni hojjeta.

2.2.2.5. Paartiin keenya dhaabbilee nageenyaafi tasgabbii bu'uura demokiraasii irratti hundaa'an bilisa, walabaafi faayidaa biyyaafi uummataatiif kan dhaabbatan gartummaan isaanii biyyaaf qofa kan ta'an uumuuf ni qabsaa'a. Gama Kanaan dhaabbilee keessatti gahumsa ogummaafi dandeettii akkasumas gurmaa'insa isaanii haala naannoofi haala guddina teeknoloojii jabanaa waliin dhaabbileen walitti hidhaminsa akka qabaatan xiyyeeffannoodhan ni hojjeta.

2.2.2.6. Cimina mootummaa Biyyaalessaa jabeessu akkasumas imaanaa uummataa itti kennameefi itti gaafatamummaa isaanii akka bahataniif amala dhaabbilee mootummaan biyyaalessaa irraa ijaarameefi ergama kan giddugaleeffate, beekumsaan kan

Sagantaa Paartichaa

hogganamu, haala amala dameewwanii kan hubate, gahumsa hoggansaatiif iddoo olaanaa kan kennu, sochii riiformii dhaabbilee al giddugaleessummaa (decentralized) hojiirra ni oolcha.

2.2.2.7. paartiin keenya sochiiwwan siyaasaa, yaadamaa, seeraa yookiin kan biro hundi heera mootummaa kan hordofan ta'uu qaba jedhee amana. Qoodinsi aangoo seera tumtuu, seera raawwachiistuufi seera hiiktuu haalaan akka raawwatamuufi madaalliifi to'annoon walwaliinii akka cimu, gaafatamummaan qaamolee mootummaa akka mirkanaa'u, seera baastoota kan jajjabeessuufi bulchiinsi seeraa akka gabbatu hojmaata jajjabeessu kan diriirsu ta'a. Paartiin keenya heerri mootummaa kan fooyya'u hirmaannaa uummataafi haaluma heerichi kaa'een qofa akka ta'u amana.

2.2.2.8. Paartiin keenya sirna federalawaa irratti gaaffilee eenyummaa fi daangaa ka'an haala seeraa, nagaafi demokiraasii ta'een akkasumas waloomaafi obbolummaa uummataa karaa cimsuu danda'uun akka hiikkaman ni qabsaa'a.

2.2.2.9. Paartiin badhaadhinaa sagantaa Kanaan galmoota kaa'aman milkeessuuf dandeettii raawwachiisummaa dhaabbilee mootummaa ol guddisuuf xiyyeeffannoodhan ni hojjeta. Sagantaa paartichaa milkeessuuf gufuu kanneen ta'an, biyyaafi faayidaa biyyaa kan miidhan gochaa sammu maleessaafi hojmaata badaa, dhibaa'ummaafi hanna gurmaa'e irratti ciminaan qabsaa'a. Olaantummaa seeraafi itti gaafatamummaa mirkaneessuudhan hanna bu'uuraan gogsuuf ni hojjeta. Lammiileen biyya keenyaa hojiifi carraaqqii isaanitiin qabeenya akka horatan akka ta'u paartiin keenya haala mijataa uumuuf akkuma carraaqu, biyyaafi uummata

karaa miidhuun yookiin hannaan qabeenya horachuu kanneen barbaadam immoo ciminaan irratti qabsaa'uun hawaasni keenya naamusa qajeelaa (baramaa) bu'uuraan qabu qabatee akka itti fufu ni qabsaa'a.

2.2.3. Nagaa Itti fufaa Eeyyantaa Mirkaneessuu

2.2.3.1. Paartiin keenya jiraachuun biyya teenyaa eegamee dhalootaa dhalootaatti akka itti fuftu nagaan ishee eegamuu qaba jedhee amana. Waan ta'eef qabeenyawwan hawaasummaa keenya fayyadamuudhan uummataafi qooda fudhattoota hirmaachisuufi qindeessuudhan aadaa nagaa ijaaruu, olaantummaa seeraa kabachiisuufi haqa mirkaneessuu akkasumas waliigaltee biyyaalessaa gabbisuudhan partiin keenya waldhabdee dhaabuu, maddoota waldhabdee gogsuufi nagaa itti fufiinsaafi eeyyataa qabu mirkaneessuuf ni hojjeta.

2.2.3.2. Paartiin keenya sochii nagaa hawaasa keessaa jalqabu humna mootummaa kamiyyuu caalaa biyya nagaan hogganuuf humna qaba jedhee amana. Kanaafuu, nagaa itti fufaa mirkaneessuuf akka danda'amu hawaasa keessatti ilaalchotaafi gochaalee walitti bu'insaaf ka'umsa ta'an kan xireeffatu, aadaa uummataa bifa qindaa'een jajjabeessuuf ni qabsaa'a.

2.2.3.3. Paartiin keenya galmi nagaa itti fufaa mirkaneessuu sagantaalee demokiraasii, bulchiinsaafi misoomaa waliin hidhata kan qabu akka ta'e amana. Kanaafuu, nagaa eeyyantaa mirkaneessuuf hojiilee misoomaafi haqummaa mirkaneessuu, sirna bulchiinsaa miti giddugalummaafi demokiraasii hunda galeessa fi sirna bulchiinsa gaarii diriirsuudhan heddoomina kabajuu akkasumas mul'ataafi abjuu waloo uumuudhan milkaa'ina kaayyoo walootiif waliin socha'uu kan dandeessisu

hojiilee ijaarsa mootummaa biyyaalessaa qindeessanii hojjechuudhan nageenyi itti fufaan akka mirkanaa'u ni hojjeta.

2.2.3.4. Dhaabbileen seeraafi haqaa uumama hojii isaanii kan ta'e seeraafi sirna mirkaneessuuf kan tajaajilan malee lammiilee afaan qabuufi cunqursuudhan bituufi fedhii bulchitootaa eeguuf akka hinoolle paartiin keenya kaayyoofi gocha bu'uuraa dhaabbilee seeraafi haqaa bu'uuraan mirga lammiilee, bilisummaa, walqixxummaa kabajuufi faayidaa waloo, haqa hawaasummaa, badhaadhina, nageenya namummaa karaa mirkaneessuun seeraafi sirna mirkaneessuuf ni qabsaa'a. Qajeeltoowwan seerri bituu kabachiisuuf kan dandeessisu akkasumas mootummaan aadaa hawaasummaafi dhaabbatummaa seerri bituu qabu uumuu akka danda'u kan tumsu hirmaannaa hawaasaa dammaqaan akka jiraatu ni qabsaa'a.

2.2.3.5. Tooftaalee Waldhabdee hiikuu hammayyaafi aadaa walsimsiisee fayyadamuudhan ; maddoota walitti bu'insaa baruu, qophii duraafi humna deebii kennuu gabbisuudhan waldhabdee maqsuufi barnootaafi miidiyaadhan kan deeggarama aadaa nageenyaa hawaasaa gabbisuudhan nagaa itti fufaa mirkaneessuuf paartiin keenya ni qabsaa'a.